

Mòdul 2

L'estratègia visual per a la millora de l'ortografia

Daniel Gabarró

ÍNDEX

1. Com s'arriba a dominar l'ortografia de les paraules? 3

2. Per què s'equivoca l'alumnat amb mala ortografia?..... 6

3. Quina estratègia mental inadequada segueix l'alumnat amb mala ortografia? 8

4. Etapes en l'aprenentatge ortogràfic 9

5. Planificació del programa de millora de l'ortografia 12

5.1 Requisits previs per poder ensenyar el procés visual ortogràfic 14

5.2 Passos del programa *Bona ortografia sense esforç* 19

5.3 Continuar amb el treball ortogràfic habitual 28

1. COM S'ARRIBA A DOMINAR L'ORTOGRAFIA DE LES PARAULES?

És important que compreguem com hem arribat a dominar l'ortografia, ja que així podrem ensenyar conscientment al nostre alumnat i podrem ajudar especialment els alumnes que tinguin dificultats en ortografia i que semblin no millorar amb els recursos de què disposen.

Per aquest motiu, us proposem que reflexioneu breument sobre aquest punt fonamental: **com s'arriba a dominar l'ortografia d'una paraula?** O, dit d'una altra manera: com s'arriba a tenir la plena certesa de saber com s'escriu una paraula qualsevol?

Preneu-vos un temps per respondre a la pregunta següent: domineu l'ortografia de la paraula «hora»? Com teniu la certesa de saber com s'escriu? Penseu: per quina raó «hora» s'escriu així? Heu trobat alguna norma que expliqui la seva ortografia? I, si l'heu trobat, heu recorregut a aquesta norma abans d'escriure la paraula?, o simplement “sabíeu” la paraula?

Moltes persones creuen que per conèixer l'escriptura d'una paraula cal analitzar la seva fonètica i transcriure-la o bé remetre's a normes ortogràfiques. Però, **encara que l'escriptura d'una paraula es pugui explicar a través d'una norma, les persones amb bona ortografia no hi acudim gairebé mai abans d'escriure-la.** Normalment només acudim a la norma en cas de dubte, però no com a primer pas en l'escriptura. D'altra banda, quan escrivim, les persones amb bona ortografia no transcrivim els sons, sinó que, tal com veurem més endavant, fem servir una altra estratègia totalment diferent i que s'ha de dominar si es vol escriure bé. De fet, si per escriure partim de la transcripció fonètica, inevitablement cometrem errades, ja que hi ha lletres que no sonen, maneres diferents d'escriure un mateix so, variacions dialectals, etc.

La majoria dels docents se sorprenden quan reflexionen sobre aquest tema: simplement “saben” la paraula de manera automàtica, sense consultar cap norma, però no són conscients de quin és el procés mental que els porta a “saber-la”. Examinem, doncs, quin és el procés mental que seguim per escriure correctament una paraula que ja coneixem:

1. Quan volem escriure, les persones amb bona ortografia **“veiem” textualment la imatge de la paraula (és a dir, les lletres de la paraula) en la nostra ment.** Per tant, l'escriptura es converteix en una “còpia” automàtica de les paraules que tenim emmagatzemades en la nostra ment. Aquest és el primer pas que totes les persones amb bona ortografia segueixen. És també així en el vostre cas? Penseu en una paraula que sapigüeu escriure amb plena certesa, com ara la capital de França o una marca d'ordinadors: la veieu en la vostra ment? No us sorprengueu: aquest és el procés que totes les persones amb bona ortografia seguim abans d'escriure (tot i que ho fem de manera inconscient i a gran velocitat).
2. En segon lloc, les persones amb bona ortografia **notem una sensació de seguretat si la imatge mental que tenim de la paraula és prou clara per escriure-la sense errors.** Si és així, passem automàticament al tercer pas. Però si no podem recordar amb claredat les lletres d'una paraula (la imatge), se'ns despertarà un senyal d'alarma. Davant la sensació de dubte, algunes persones amb bona ortografia escriuen la paraula amb diferents variants per “veure la que no els fa mal als ulls” i reconèixer la correcta o bé consulten un diccionari, pregunten a una altra persona, recorren a una norma o cerquen qualsevol altra estratègia que els ajudi a resoldre el dubte. Naturalment, això només passa quan es té la sensació de desconèixer la paraula; si escrivíssim una paraula malament però no tinguéssim aquesta sensació, no se'ns acudiria buscar-la en el diccionari. Reflexioneu sobre la vostra pròpia experiència: us passa a vosaltres, de vegades, que teniu la certesa de no saber una paraula amb plena seguretat? Us porta això a buscar la paraula en el diccionari (o a utilitzar un altre recurs similar)?

3. Finalment, **escrivim la paraula** (la imatge de la qual tenim emmagatzemada en la nostra ment i hem reconegut amb plena seguretat).

Aquest procés és idèntic en totes les persones amb bona ortografia; això vol dir que es tracta d'un procés clau i que els equips docents l'hem de conèixer per poder-lo ensenyar conscientment.

Com podeu suposar, aquest procés d'escriptura en tres passos es realitza **de forma inconscient i a enormes velocitats**. Per això poques persones saben exactament què fan quan escriuen.

De fet, tota l'explicació anterior es pot transcriure com una fórmula matemàtica:

Dir-se la paraula a escriure

+

Record visual de la paraula

+

Sensació de correcció

=

Espectura correcta

Comproveu vosaltres mateixos com aquests passos s'ajusten al procés mental que seguïu per escriure correctament una paraula que ja coneixeu: penseu, per exemple, en noms de ciutats, productes de cuina, animals, fruites, marques d'electrodomèstics o de cotxes, etc.

Només quan el nostre alumnat “vegi” les lletres de les paraules en la seva ment podrà estar o no segur d'escriure bé les paraules. Fins que no interioritzi aquesta estratègia mental de vincular la memòria visual a l'ortografia, no podrà saber amb plena certesa si allò que escriu està ortogràficament bé.

2. PER QUÈ S'EQUIVOCA L'ALUMNAT AMB MALA ORTOGRAFIA?

No és cert que l'alumnat amb mala ortografia s'equivoqui a propòsit o per manca d'interès: la raó és que **no domina l'estratègia mental adequada**.

Ara podem comprendre millor per què alguns alumnes tenen èxit i van millorant en ortografia: és perquè apliquen la memòria visual a l'ortografia i cada vegada tenen un "diccionari mental" més ampli al qual recórrer.

A més, en dominar aquest procés mental, els alumnes aprofiten totes les classes d'ortografia: cada exercici nou és una oportunitat per ampliar el seu diccionari mental, ja que hi guarden totes les paraules que treballen ortogràficament. D'aquesta manera, entren en un **cercle virtuós**: aprenen i aprenen perquè segueixen el procés mental adequat.

Per tant, si volem entendre què passa amb els alumnes que cometen moltes faltes ortogràfiques, haurem de preguntar-nos: **quina altra estratègia mental diferent de l'adequada segueixen els alumnes amb mala ortografia?** Per què hi ha alumnes que s'equivoquen d'una manera tan continuada? Algunes persones creuen que no posen prou interès en l'ortografia o que s'equivoquen perquè no s'hi fixen prou; per contradir aquesta creença, ens agradaria insistir en les reflexions següents, que fan referència a les 10 idees clau que us mostràvem en el primer mòdul:

a) La resposta que un estudiant ofereix és la millor opció que se li acut en el moment i lloc en què se li fa la pregunta. En general, les persones procurem donar la resposta que ens sembla millor en cada moment. De fet, és tan fàcil escriure /avió/ com /havió/, escriure /verd/ com /bert/, escriure /aire/ com /hayre/, etc. **Les faltes ortogràfiques no es fan per desídia o mala voluntat, sinó creient que s'escriu correctament.** Els estudiants

no escriuen amb faltes ortogràfiques per “castigar el seu professor”; simplement creuen que ho fan bé i no tenen consciència d'estar-se equivocant. De fet, si poguessin escriure sense faltes, sens dubte ho farien amb entusiasme.

- b) Quan un sistema per ensenyar ortografia no dóna els resultats esperats en un centre escolar, repetir-lo de forma continuada no farà que el mètode millori i sigui més útil per a aquest centre educatiu i el seu alumnat. De fet, **quan alguna cosa no funciona, el millor que es pot fer és preguntar-se per què no funciona i provar alguna cosa diferent.** En programació neurolingüística s'afirma, amb molta raó, que si es continuen aplicant els mètodes de sempre, s'obtindran els resultats de sempre.

Si unim aquestes dues reflexions, veurem que hem d'ampliar les estratègies dels alumnes oferint-los enfocaments nous i que hem d'entendre l'origen de les dificultats per poder posar-hi solució. Hem de deixar de pensar que els alumnes s'equivoquen perquè no s'hi fixen o perquè no tenen prou interès; en realitat, **s'equivoquen perquè no fan el gest mental correcte: no “veuen” les paraules en la seva ment abans d'escriure-les.**

3. QUINA ESTRATÈGIA MENTAL INADEQUADA SEGUEIX L'ALUMNAT AMB MALA ORTOGRAFIA?

En general, la gran majoria de les persones que fan faltes d'ortografia segueixen una estratègia mental errònia de les que descrivim a continuació:

- **Estratègia auditiva:** en escoltar una paraula o decidir escriure-la, analitzen els sons de la paraula per comprovar que les lletres escrites sonen tal com ha de sonar la paraula. Però aquest sistema auditiu és un veritable desastre! En el nostre idioma hi ha molts sons que poden estar representats per més d'una lletra i, a més, hi ha lletres que no sonen. Si per decidir com escriure una paraula un alumne no la “veu” en la seva ment, sinó que només escolta els sons que la componen, tindrà moltíssimes possibilitats d'equivocar-se. I el més lamentable és que, encara que aquest alumne s'esforci contínuament, no podrà millorar fins que no canviï la seva estratègia mental per una altra de visual, ja que l'ortografia no s'aprèn fonèticament, sinó sobretot visualment.
- **Estratègia visual creativa:** en pensar en una paraula, en lloc de “veure” les lletres de la paraula en si, imaginem l'objecte que aquesta paraula implica; per exemple, en pensar en la paraula «violí», imaginem l'instrument musical i, després d'imaginar-lo (i fins i tot potser després d'imaginar les seves melodies), intentem esbrinar si s'ha d'escriure /violí/ o bé /biolí/. No cal dir que el fet d'utilitzar la memòria visual no és suficient per tenir èxit en l'escriptura, sinó que el que cal fer és utilitzar-la per recordar les **lletres** de les paraules; utilitzar la memòria visual per recordar els objectes als quals algunes paraules es refereixen és totalment inútil per millorar l'ortografia.
- **Estratègia cinestèsica:** per saber com escriure una paraula, busquen les sensacions físiques que els provoca la paraula per “decidir” si s'escriu amb una lletra o amb una altra; per exemple, poden pensar en /aire/ i /hayre/ per intentar “sentir” quina de les dues és

més etèria, més lleugera, més “d'aire”... Lògicament, també aquesta estratègia és desastrosa per escriure correctament (encara que pot ser excel·lent per a l'educació física o per a l'art).

Molts dels nostres alumnes que fan un gran nombre de faltes d'ortografia segueixen alguna de les tres estratègies anteriors. La conseqüència és evident: mentre no canviïn d'estratègia mental, no tenen gairebé cap possibilitat d'èxit en ortografia.

Esperem que el fet de llegir aquesta informació us hagi estat útil per comprendre l'alumnat que comet més faltes. **La nostra missió, com a docents, serà ensenyar l'alumnat a “veure” els mots en la seva ment.**

4. ETAPES EN L'APRENTATGE ORTOGRÀFIC

Si tot el que hem dit fins ara encaixa amb la vostra experiència personal i docent, entendreu que l'ensenyament de l'ortografia s'hauria de fer, tal com molts teòrics de l'ortografia confirmen amb els seus estudis, seguint les etapes següents:

1. **Període preortogràfic:** mentre aprenen a llegir i a escriure, la majoria dels nens han de descodificar fònicament les paraules per poder-les transcriure. En el període preortogràfic encara no hem d'introduir treballs ortogràfics concrets; no convé fer-ho fins que els nens llegeixin i escriguin amb una certa fluïdesa. Sovint, per tant, no és adequat treballar l'ortografia en el cicle inicial. El fet de corregir les faltes està molt bé perquè els nens tinguin consciència que hi ha una ortografia que s'ha de complir, com també està molt bé que coneguin algunes normes molt generals (com la de les majúscules) i que treballin algunes (poques) paraules que són molt habituals, però no hem de voler anar més enllà fins que escriguin amb més fluïdesa.

2. **Període d'aprenentatge de l'estratègia ortogràfica visual:** en general, cap als 8 anys d'edat gairebé tots els alumnes estan prou madurs per iniciar aquesta fase. El fonamental del període d'aprenentatge de l'estratègia ortogràfica visual és aprendre a “veure” les paraules. Per tant, hem d'ensenyar als alumnes el gest mental que fan les persones amb bona ortografia per assimilar-la inconscientment. Quan l'alumnat hagi automatitzat el gest mental de “veure” les paraules en la seva ment, però només després d'aconseguir-ho, es podrà passar a l'etapa següent.

3. **Incorporació del vocabulari bàsic i de les normes ortogràfiques fonamentals:** aproximadament fins als 12 anys d'edat, és fonamental que l'alumnat domini el vocabulari que s'utilitza més. Resulta especialment adequat que prioritzem les paraules que, a més d'usar-se molt, solin concentrar el major nombre de faltes ortogràfiques; és el que s'anomena «vocabulari cacogràfic». I si, a més, és possible personalitzar el vocabulari que s'estudia segons les faltes que faci cada alumne, llavors els resultats seran encara millors.

Cal tenir en compte que perquè aquesta part del procés sigui útil, hem de seguir ajudant els alumnes a enfortir el gest mental de “veure” les paraules quan interioritzen el vocabulari bàsic. D'aquesta manera, en estudiar el vocabulari es reforçarà el gest mental de “veure” les paraules, i viceversa (en “veure” les paraules es reforçarà l'aprenentatge del vocabulari).

En aquest moment és quan hem d'abordar de manera sistemàtica les normes ortogràfiques més importants i generals que siguin fàcils de generalitzar i que no impliquin una anàlisi lingüística que requereixi una elevada abstracció intel·lectual (com ara la normativa de l'accentuació bàsica).

4. Treball ortogràfic sistemàtic i d'aprofundiment: aproximadament a partir dels 12 anys podem començar a plantejar un treball d'aprofundiment. En aquest moment ja serà adequat estudiar normatives ortogràfiques que requereixin abstracció intel·lectual. Lògicament, el fet d'intentar ensenyar aquestes normatives quan la capacitat cognitiva no està prou desenvolupada seria un error (que, lamentablement, es comet sovint).

Hem d'assegurar-nos que tot l'alumnat recupera visualment els mots abans d'iniciar qualsevol altre treball ortogràfic.

Els principals punts febles de la majoria dels centres educatius són que no ajuden metòdicament l'alumnat a vincular la memòria visual a l'ortografia (se salten el segon pas) i que no donen importància al domini del vocabulari bàsic. No hi ha quasi cap escola que dediqui un temps específic a ensenyar als seus alumnes el gest mental que els portaria a “veure” les paraules en la seva ment. Els costos de no fer-ho són molt elevats per a nombrosos alumnes, ja que per construir una bona ortografia necessitem assegurar uns coneixements previs.

L'alumnat que no tingui l'habilitat de recuperar la imatge de les paraules no avançarà prou en el domini d'una bona ortografia: usarà estratègies poc vàlides per a l'ortografia (auditives, cinestèsiques, etc.) i, encara que hi posi interès, no millorarà gaire, ja que no tindrà una base sòlida.

En conseqüència, per **millorar la nostra pràctica diària en l'ensenyament de l'ortografia, ens hem d'assegurar que tots els nostres alumnes recuperin visualment de manera automàtica i inconscient qualsevol paraula que vulguin escriure.** I, un cop hàgim assolit això, és fonamental que els ensenyem a dominar el vocabulari més habitual, és a dir, aquelles paraules en les quals cometem més faltes ortogràfiques. Si ho fem així, assegurarem l'èxit ortogràfic a pràcticament tots els nostres alumnes.

5. PLANIFICACIÓ DEL PROGRAMA DE MILLORA DE L'ORTOGRAFIA

Tal com hem anat explicant fins ara, és essencial que tot l'alumnat incorpori l'estratègia visual aplicada a l'ortografia, és a dir, que aprengui a “veure” les paraules de manera automàtica i inconscient en la seva ment abans d'escriure-les. En aquest capítol explicarem cadascuna de les fases que hem de seguir per ensenyar aquesta habilitat ortogràfica als nostres alumnes:

- **Activitats de preparació per poder ensenyar el procés visual ortogràfic:**

1. Comprovar que els alumnes reuneixin les condicions prèvies.
2. Explicitar el secret de l'ortografia.
3. Fer una avaluació inicial objectiva.

- **Passos per ensenyar el procés visual ortogràfic:**

1. Explicitar el significat de «memòria visual».
2. Enfortir la memòria visual del nostre alumnat.
3. Vincular la memòria visual a l'ortografia.
4. Dominar el vocabulari bàsic més habitual enfortint l'estratègia visual.
5. Generalitzar i consolidar l'estratègia visual.
6. Reciclar el vocabulari propi de l'alumne
7. Aprendre la normativa més útil.
8. Fer una avaluació final objectiva.

Aquest treball s'ha de fer una única vegada al llarg de la vida escolar, ja que, una vegada apresos, els diferents passos s'incorporen i s'automatitzen per sempre. Un cop hàgim realitzat aquest treball, podrem prosseguir amb els treballs ortogràfics habituals, ja que el nostre alumnat estarà preparat per continuar millorant d'una manera gradual i sense esforç. Així, ja

no tindrem la classe dividida en dos grups (el que millora i el que no millora), perquè la gran majoria d'alumnes aniran millorant gradualment i integraran de manera natural tota la feina ortogràfica que facin a partir d'aquest moment.

Per aquest motiu, creiem que hem d'adonar-nos que dedicar aproximadament un trimestre a realitzar aquesta proposta és la millor inversió que podem fer en ortografia, ja que optimitzarem qualsevol treball posterior (dictats, vocabulari, normativa, redaccions, exàmens, etc.).

Al nostre entendre, seria adequat fer aquest treball a partir dels 8 o 10 anys, ja que en aquesta edat ja està clar que els alumnes dominen fluidament la lectura i l'escriptura i que poden focalitzar la seva atenció en l'ortografia. Òbviament, al marge de l'edat de cada alumne, aquest és un treball que hauríem de fer amb tots els estudiants que manifestin dificultats d'ortografia, ja tinguin 12, 15 o 50 anys. Mentre no dominin aquesta habilitat, cap treball ortogràfic els serà realment útil.

A continuació explicarem amb detall cadascuna de les etapes que s'han de seguir per ensenyar l'estratègia ortogràfica visual. Utilitzar un trimestre per realitzar aquesta proposta és la millor "inversió ortogràfica" que podem fer.

5.1 Activitats de preparació per poder ensenyar el procés visual ortogràfic

5.1.1 Comprovar que els alumnes reuneixin les condicions prèvies

Per poder ensenyar el gest mental de “veure” les paraules en la nostra ment, necessitem que el nostre alumnat compleixi les condicions següents:

1. **Ha de dominar l'idioma que es vol ensenyar.** Sense un domini previ i suficient de l'idioma, la prioritat no és l'ortografia, sinó l'aprenentatge d'aquest idioma.
2. **No ha de tenir deficiències auditives tan greus que li impedeixin diferenciar les paraules amb claredat.** No importa que porti audiòfon mentre distingeixi amb claredat les paraules.
3. **Ha de ser capaç de llegir un text adequat per a la seva edat i fer-ho a prou velocitat.** Al nostre entendre, és gairebé impossible que un alumne aprengui l'estratègia ortogràfica si llegeix a menys de 50 paraules per minut. De fet, l'òptim seria que llegís a més de 75 o 80 paraules per minut, ja que això seria garantia que ja no “lletreja” en llegir, sinó que fa una lectura global i que veu les paraules com a unitats.
4. **Ha de ser capaç d'escriure d'una manera àgil, automàtica.** Mentre el nen necessiti lletrejar per escriure una paraula, encara no estarà madur per iniciar el treball visual ortogràfic. Qualsevol persona que escrigui molt lentament i lletrejant ha de seguir practicant l'escriptura abans d'abordar l'ortografia.

5. **Ha de tenir consciència de l'existència de l'ortografia.** Hi ha alumnes que creuen que escriuen perfectament malgrat els seus nombrosos errors. Si algú ignora que l'ortografia existeix, no podrà aprendre-la.
6. **Ha de desitjar aprendre.** Mentre les faltes ortogràfiques, la conducta o el fracàs escolar siguin una via perquè els alumnes obtinguin avantatges secundaris (atenció, mim, un espai propi, etc.), serà difícil que els alumnes amb dificultats ortogràfiques vulguin millorar en ortografia.

Si no es donen aquestes condicions prèvies, l'ortografia no es podrà dominar.

Quan aquestes condicions prèvies es donen en un grup o en una persona concreta, podem estar segurs que el moment d'ensenyar l'estratègia mental de la bona ortografia ha arribat. No importa l'edat: si no es dominen aquestes condicions prèvies, no es podrà consolidar l'ortografia. Per aquest motiu, en centres educatius amb un alumnat d'edat avançada, com als instituts de secundària o als centres d'educació d'adults, també ens hem d'assegurar que l'alumnat amb dificultats ortogràfiques compleixi aquestes condicions prèvies abans d'aplicar el programa ortogràfic que proposem.

5.1.2 Explicar el secret de l'ortografia

És fonamental que compartim amb els alumnes el perquè del que fem: així entendran el que els passa i s'esforçaran per superar-ho.

Una gran part dels alumnes que tenen mala ortografia han estat treballant durament durant anys sense haver obtingut bons resultats. Quan els expliquem que només obtindran bons resultats si "veuen" les paraules en la seva ment, entenen moltes coses.

Evidentment, cap alumne vol fracassar pel simple fet de fracassar. Per tant, si els explicitem la manera de tenir una bona ortografia sense esforç, els motivarem extraordinàriament. A més, quan comencin a obtenir bons resultats, aquesta motivació es multiplicarà encara més.

5.1.3 Fer una avaluació inicial objectiva

Existeixen molts arguments per fer que l'avaluació de l'ortografia sigui percentual en la majoria dels nostres centres educatius.

Per comprovar que el vostre alumnat redueix, efectivament, les seves faltes ortogràfiques entre un 50% i un 80%, haureu d'avaluar objectivament l'inici i el final del procés.

En aquest sentit, volem proposar i defensar una modalitat d'avaluació determinada que gairebé ningú defensa per treballar el nostre idioma. Tot i això, abans de fer-ho, us volem oferir un brevíssim marc teòric en el qual pugueu ubicar la necessitat de la proposta avaluadora que us fem...

Per tal que una avaluació sigui vàlida, ha de complir, com a mínim, tres característiques:

1. Ha de mesurar allò que es desitja avaluar (en aquest cas, les faltes ortogràfiques); és a dir, ha de ser una **avaluació específica**.
2. Aplicada a persones amb coneixements semblants, ha de donar uns resultats similars; és a dir, ha de ser **coherent**.
3. Corregida per persones diferents, ha d'oferir uns resultats similars (i, fins i tot, idèntics); per tant, ha de ser **objectiva**.

Aquestes tres característiques moltes vegades no es compleixen en l'avaluació de l'ortografia. De vegades posem una nota o una altra depenent d'un dictat o d'un exercici ortogràfic concret, però obtindríem un resultat molt diferent si haguéssim escollit un altre

dictat o un altre exercici. Per tant, no tots els equips docents estaran d'acord a qualificar un dictat o exercici determinat com el més idoni per mesurar el nivell ortogràfic d'un nivell acadèmic concret. D'altra banda, la correcció de redaccions, exercicis i dictats acostuma a ser puntuada amb resultats molt diferents segons qui la faci, ja que els criteris d'avaluació són subjectius. És evident, doncs, que **hem de buscar un sistema avaluador de l'ortografia que sigui específic, coherent i objectiu.**

Havent arribat en aquest punt, volem defensar una nova forma d'avaluació (sabem que actualment no és compartida per la majoria dels docents, però creiem que es comprendrà perfectament que és molt més útil que les propostes que han estat usades fins ara): **l'avaluació de l'alumnat segons el tant per cent de faltes ortogràfiques que realitzi en escriure lliurement.**

La manera de dur a terme aquesta avaluació és senzilla: a partir de textos que l'estudiant hagi escrit de manera lliure (redaccions, exercicis de qualsevol matèria, exàmens, etc.), s'ha de comptabilitzar el nombre d'errors, multiplicar-lo per cent i dividir-lo pel nombre de paraules escrites. El resultat serà el tant per cent d'errors ortogràfics d'aquella persona concreta en escriptura lliure.

No caldrà preparar exàmens específics d'ortografia: qualsevol treball d'aula escrit lliurement serà susceptible de ser avaluat, sempre que tingui prou extensió per ser estadísticament significatiu.

Hem d'explicitar a cada estudiant quin tant per cent de faltes ortogràfiques comet i marcar-li objectius de millora concrets. A més, per completar aquesta avaluació hem d'avaluar el vocabulari bàsic que volem que els nostres alumnes dominin. Per fer-ho, hem de tenir molt clar en quines paraules cometen un major nombre d'errors i ens hem de centrar a treballar-hi. Fer-ho d'aquesta manera té l'avantatge de l'objectivitat, tant per a l'alumnat com per al

professorat, i ajuda cada estudiant a tenir un objectiu personal de millora: reduir el tant per cent propi de faltes ortogràfiques.

Si volem que el percentatge d'errors dels nostres alumnes disminueixi radicalment, hem de focalitzar el nostre esforç en les paraules en què cometem més errors.

Sabem que aquesta proposta pot ser inhabitual per a alguns equips docents que, encara que puguin valorar el nombre de faltes ortogràfiques, no acostumen a passar aquesta xifra a un percentatge. Per això suggerim que es mediti i es valori amb calma abans de descartar-ne la implantació al centre educatiu. Creiem que hi ha prou arguments perquè passi a ser el tipus majoritari d'avaluació ortogràfica a les nostres aules.

Convé que explicitem a cada alumne quin tant per cent de faltes ortogràfiques comet i que l'ha de reduir. D'aquesta manera l'alumne entendrà que té un paper actiu i objectivament avaluable en el seu procés d'aprenentatge de l'ortografia.

Avaluar l'ortografia a partir d'un tant per cent ofereix un criteri comú en aquesta tasca d'avaluació i la facilita, a més de fer-la transparent i objectiva, la qual cosa ajudarà els alumnes a avançar en la direcció adequada.

5.2 Passos per ensenyar el procés visual ortogràfic

Un cop estiguem segurs que els nostres alumnes reuneixen els requisits previs i indispensables per dur a terme aquest programa, podem començar a ensenyar-los els vuit passos que els portaran a adquirir unes bones destreses ortogràfiques.

5.2.1 Explicitar el significat de «memòria visual»

Enfortir la memòria visual i aplicar-la a l'ortografia és el nucli d'aquesta proposta de treball.

Hem d'assegurar-nos que tot el nostre alumnat entén el significat de «memòria visual». Per a una part significativa del nostre alumnat aquest concepte pot resultar poc clar, especialment si sol usar principalment la memòria auditiva o la cinestèsica. Però resulta molt senzill que l'alumnat compregui que la memòria visual és la que ens permet recordar els colors de la roba d'en Superman o d'en Mickey Mouse. Sovint és suficient el fet de plantejar una sèrie de preguntes com «quantes finestres hi ha a casa teva?», «quin dels teus amics té els cabells més llargs?», «de quin color és la teva peça de roba preferida?», etc. Una vegada els hem plantejat aquestes preguntes, els fem adonar-se que, per respondre-les, han recuperat imatges que havien vist prèviament: això és memòria visual. A partir d'aquest moment entendran que la memòria visual és la capacitat de recordar imatges vistes anteriorment i, per tant, sabran que «recordar les paraules visualment» vol dir «veure mentalment totes les seves lletres» de la mateixa manera com recorden en Superman, la seva roba preferida o les cares dels seus amics.

5.2.2 Enfortir la memòria visual del nostre alumnat

Practicar 15 minuts al dia la memòria visual dels alumnes assegura que adquireixin un domini suficient d'aquesta.

Aquest pas consisteix a assegurar-nos que el nostre alumnat tingui una memòria visual eficient. Alguns estudiants han prioritzat al llarg de la seva vida la memòria auditiva o la memòria cinestèsica, i a causa d'això la seva memòria visual pot ser massa dèbil: el nostre objectiu serà ajudar-los a enfortir-la.

És fonamental que dediquem uns dies o algunes setmanes a potenciar la memòria visual en tots i cadascun dels nostres alumnes. Aquesta serà una inversió de temps que indubtablement donarà el seu fruit.

Per exercitar la memòria visual dels nostres alumnes podem fer-los les preguntes següents (o altres de similars):

- Quantes finestres hi ha a casa teva?
- Què és el primer que has vist aquest matí quan t'has llevat?
- Quin és l'últim animal que has vist?
- Quines tres botigues tens més a prop de casa teva?
- Com anaves vestit ahir?
- Què vas menjar ahir per sopar?
- De quin color són les parets del menjador de casa teva?
- Per quantes portes has de passar des que arribes a l'escola fins que entres a la teva classe?

Pot ser de gran ajuda observar com mouen els ulls i en quina direcció miren per tal de buscar la resposta (en realitat, la imatge), perquè així podrem esbrinar on són les imatges recordades.

Si es posen els ulls mirant amunt (a la dreta o a l'esquerra), és més fàcil retenir i recordar les imatges. Cal fer prendre consciència als alumnes d'aquest fet, ja que les paraules són imatges que tenim al cap i que busquem amb la mirada. Allà on busquin la resposta a les preguntes que els hàgim fet serà on hauran de fer la “foto”, lletra per lletra, de les paraules que vulguin retenir i recordar.

5.2.3 Vincular la memòria visual a l'ortografia

Aquest pas busca que l'alumne faci servir la memòria visual d'una manera automàtica i inconscient cada vegada que vulgui recordar una paraula. No hem de tenir pressa en aquesta fase: estem fent una inversió fonamental.

Us posem un exemple (extret de la pàgina web apliense.xtec.cat/arc/node/1481) del tipus d'exercici que proposem durant aquesta fase:

1. Preparar una llista de paraules usuals de poques síl·labes. Escriure cada paraula en un full o cartonet.
2. Ensenyar la primera paraula a l'alumne i demanar-li que en faci una “foto” tot mirant en la direcció adequada.
3. Fer-li lletrejar la paraula **cap endarrere**, començant pel final. Si no se'n surt, és que no ha fet bé la foto i necessita tornar-se a mirar la paraula una estona més.

4. Demanar-li que lletregi la paraula cap endavant (li resultarà molt fàcil). Fer-li preguntes com ara «quina és la segona lletra començant pel final?», «i la tercera?», «i l'última?», «quina és la tercera lletra a partir del començament?», etc. Segurament cometrà errades. Cal anar a poc a poc per tal d'assegurar-nos que l'alumne té prou temps per fer la foto de la paraula i reproduir-la. Si els ulls van en direccions diferents, segurament serà perquè l'alumne està nerviós i no es concentra, de manera que convindrà deixar l'activitat per a un altre moment.
5. Fer-li veure que, d'ara endavant, quan vulgui recordar una paraula ho podrà fer mirant en la mateixa direcció, dins del seu cervell, i li serà molt més fàcil.
6. Continuar amb la llista de paraules fins que comprovem que l'alumne automatitza el moviment dels ulls per recordar la imatge de la paraula. No cal córrer, en aquesta fase: si necessitem prendre'ns tres setmanes amb pràctiques diàries de 15 minuts, ens les prenem. Hem de recordar que estem fent una inversió fonamental: no estem perdent el temps, sinó posant les bases perquè els nostres alumnes puguin treballar l'ortografia des de la memòria visual. Si ens precipitem per escurçar aquests passos previs, podem posar en perill l'aprenentatge de l'ortografia. Per tant, recordeu: no tinguem pressa en aquesta part del treball, ja que estem semblant per al futur.

Aquests exercicis poden durar diversos dies, fins que tots els alumnes siguin capaços de recordar visualment paraules d'un mínim de quatre lletres (sempre segons l'edat).

5.2.4 Dominar el vocabulari bàsic més habitual enfortint l'estratègia visual

A partir d'aquí és necessari començar a treballar el vocabulari més habitual per dos motius: per dominar-lo i per seguir enfortint l'estratègia de memòria visual que s'acaba d'aprendre.

Segons nombrosos estudis, és important treballar tres tipologies de vocabulari i fer-ho en tres fases consecutives:

1. Primera fase: vocabulari habitual en què es cometen més errades

En una primera fase, hem d'assegurar-nos que l'alumnat domina les paraules que s'escriuen malament més habitualment (el que anomenem «vocabulari cacogràfic»), és a dir, aquelles paraules habituals en què estadísticament es cometen més errors ortogràfics. Encara que pot variar segons l'edat, la zona geogràfica o la classe social del nostre alumnat, aquest vocabulari inicial està força consensuat.

Després de dominar aquest primer vocabulari, la millora en els escrits dels nostres alumnes sol ser molt notòria, ja que escriuen bé la gran majoria de les paraules que utilitzen més sovint. Focalitzant el nostre esforç en les paraules en què es produeixen més errors, eliminem d'un sol cop un gran nombre de faltes ortogràfiques.

Després d'aquesta primera fase, i només quan realment el vocabulari bàsic estigui dominat, podem passar a la segona fase.

2. Segona fase: vocabulari personalitzat per a cada estudiant

L'objectiu de la segona fase serà abordar el vocabulari personal de cada estudiant, de manera que cada alumne focalitzarà el seu esforç a interioritzar la forma ortogràfica correcta de les paraules en què falli habitualment. Aquesta fase necessita, per tant, un treball molt personalitzat en el procés d'estudi: les paraules que un alumne hagi d'estudiar seran totalment diferents de les d'un altre, encara que tots dos estiguin a la mateixa aula. La personalització d'aquests vocabularis és la clau de l'èxit en aquesta fase.

3. Tercera fase: vocabulari específic per temàtiques

La tercera fase es pot iniciar a partir de les cinc o sis setmanes posteriors d'haver iniciat la segona; llavors haurà arribat l'hora d'abordar els vocabularis específics (o vocabularis de temes concrets) que s'estiguin estudiant al centre educatiu en aquell moment. En aquest sentit és lògic que, per exemple, en iniciar un tema de socials s'explicitin les paraules clau i conflictives, ortogràficament parlant, que hi puguin aparèixer. S'ha de fer el mateix amb totes les assignatures: naturals, matemàtiques, etc. Com es comprendrà, només haurem d'incorporar en els vocabularis específics les paraules que compleixin dues característiques: que siguin importants en aquell tema o àrea i que puguin ser ortogràficament difícils per als alumnes.

Naturalment, cada centre educatiu també ha de "personalitzar" aquest vocabulari específic segons el currículum trimestral o quadrimestral que estigui impartint en aquell moment. No tindria sentit incloure deu paraules de geometria si, durant aquell període, no s'està estudiant geometria al centre.

Es tracta de vincular l'ortografia a totes les àrees de manera transversal i de fer-la significativa per a totes i cadascuna de les assignatures; d'aquesta manera, es transmetrà a

l'alumnat un missatge clar i contundent: en aquest centre l'ortografia és important i tot el professorat està d'acord en aquest punt.

Per dominar el vocabulari cacogràfic és imprescindible que els alumnes treballin de manera sistemàtica i individual (en aquest curs us indicarem dues maneres concretes de fer-ho).

Hi ha diferents estratègies d'estudi perquè els nostres alumnes vagin enriquint els seus recursos i puguin abordar l'aprenentatge de les paraules amb garantia d'èxit. No n'hi ha prou a dir-los que estudiïn un determinat vocabulari, sinó que convé explicar-los diferents maneres d'estudiar perquè trobin les que els resultin més útils. En els propers mòduls abordarem i especificarem algunes tècniques i exercicis que serviran a l'alumnat per consolidar aquest pas. Us n'avancem un petit resum:

- Escriure la paraula amb lletres majúscules.
- Escriure la paraula amb el color preferit.
- Escriure una lletra de cada color.
- Repassar la paraula amb el dit.
- Imaginar-se que la paraula està escrita a l'aire.
- Escriure la paraula a l'aire.
- Si una paraula és massa llarga, partir-la i "veure'n" només la part difícil.
- Escriure la paraula amb la lletra difícil d'un altre color.
- Retallar lletres grosses dels títols de diaris o revistes i utilitzar-les per confegir la paraula que es vol memoritzar.
- Relacionar la paraula difícil amb una altra de coneguda (com ara «guia» i «guió», «vent» i «vint», etc.).

No n'hi ha prou a demanar als alumnes que estudiïn un determinat vocabulari: cal donar-los estratègies visuals per fer-ho amb èxit.

5.2.5 Generalitzar i consolidar l'estratègia visual

Per consolidar l'estratègia visual, convertim tasques habituals en treballs ortogràfics visuals.

En aquest punt del procés només ens falta plantejar exercicis senzills que ajudin els alumnes a consolidar l'estratègia visual aplicada a l'ortografia perquè l'incorporin a la pràctica quotidiana de l'escriptura, sigui quin sigui el context. Una de les millors maneres de fer-ho és convertint tasques habituals en exercicis que, en dur-los a terme, enforteixin l'ortografia del nostre alumnat.

5.2.6 Reciclar el vocabulari propi de l'alumne

Un cop els alumnes hagin consolidat l'estratègia visual, cal que cadascun l'apliqui per millorar les faltes ortogràfiques que comet més habitualment.

El vocabulari que utilitza cada persona és diferent. Per tant, convé que els alumnes localitzin les paraules que escriuen malament i les reciclin.

Per reciclar el vocabulari hem de demanar als alumnes que facin, a partir dels textos recopiats en els últims dos anys, un recull personalitzat del vocabulari amb què s'equivoca cadascun i un altre del vocabulari amb què s'equivocuen en general. S'han de treballar aquests dos llistats de vocabulari fins que tots els alumnes els dominin, així els seus textos milloraran considerablement.

5.2.7 Aprendre la normativa més útil

És important que, a més de dominar l'estratègia visual, tinguem a l'abast una explicació clara i concisa de la normativa ortogràfica.

La normativa ortogràfica més útil (és a dir, la que per la seva senzillesa i recurrència es pot aplicar a més paraules) és un complement imprescindible de l'estratègia visual i, a més, ens pot servir per fer qualsevol consulta i per proposar als nostres alumnes exercicis d'avaluació i d'ampliació.

5.2.8 Fer una avaluació final objectiva

Us convidem a mesurar objectivament la millora assolida pel vostre alumnat.

Després dels passos anteriors, el que suggerim és realitzar una avaluació final per comprovar el progrés dels alumnes. Lògicament, continuem suggerint l'avaluació objectiva a través del mesurament del tant per cent de faltes ortogràfiques de cada alumne.

El més habitual en aquest punt del treball és que pràcticament tots els nostres alumnes amb dificultats ortogràfiques hagin millorat notablement. Naturalment, els que ja tenien una bona ortografia hauran millorat menys i molt probablement els que tenien una ortografia pitjor hauran fet un gran progrés. El més habitual en aquest últim grup és haver obtingut una reducció de les faltes d'entre un 50% i un 80%. Així, doncs, aquests passos ajuden a homogeneïtzar el grup i a fer assequible l'èxit a tot l'alumnat. El fet d'aconseguir aquest canvi és una veritable alegria per a la gran majoria dels docents.

Us plantegem aquesta avaluació final d'una manera gairebé exacta a la inicial: s'hauran d'avaluar les 100 paraules més habituals que s'hagin treballat durant aquest programa i, a més, s'haurà d'avaluar el tant per cent de faltes ortogràfiques que l'alumne cometi en escriure lliurement.

5.3 Continuar amb el treball ortogràfic habitual

Després de realitzar aquest procés, quasi tots els nostres alumnes hauran incorporat la memòria visual a l'ortografia. A partir d'aquí, podrem seguir amb el treball ortogràfic habitual. Veurem com, després d'aquest treball previ, tota la feina habitual (quaderns clàssics d'ortografia, jocs ortogràfics, dictats, llistes de paraules, etc.) s'integra amb facilitat i com l'aprenentatge esdevé gradual i continu per a tots els alumnes.

Per tant, aquesta proposta de treball ortogràfic, que només s'ha de fer una única vegada en la vida escolar dels alumnes i que amb prou feines dura un trimestre, **no substitueix la feina habitual d'ortografia, sinó que l'optimitza i la potencia**. D'aquesta manera, haurem aconseguit que el treball ortogràfic tradicional esdevingui útil per als alumnes.

L'aprenentatge de l'estratègia visual optimitza el resultat de qualsevol treball ortogràfic posterior.